

K AXIOLOGICKÝM OTÁZKÁM LITERÁRNÍ LEXIKOGRAFIE

Lexikografie je již poměrně dlouhé období pokládána za organickou součást moderní české literární vědy, nikoli za její pomocnou disciplínu. S touto skutečností souvisí i rozvinutá péče o příslušné metodologické otázky, které podléhají působnosti zákona geometrického narůstání do podoby jakési teoretické pyramidy, jejíž vrchol je určován pojmem slovníkové heslo. Jedním z nejprogresivnějších způsobů, jak se vědecky vyrovnat s neúměrnou proměnlivostí matematických rozměrů teoretické pyramidy, je axiologické pojetí lexikografické hodnoty hesla.

V čem spočívá tato vysoce efektivní metoda, umožňující vytvořit smělé lexikografické dílo o velmi malé základně s libovolně vysokým vrcholem, který dokáže reprezentovat hodnoty dané literatury ve všech jejích složkách? Nazíráno zredukovaně, jsou základním předmětem literární lexikografie personálně nebo věcně chápané fenomény, jejichž prostřednictvím usiluje ze všech stran teoreticky zaštitěná literární věda odrážet sledovaný literární vývoj takovým způsobem, aby si jej mohl osvojit maximální počet diferencovaně nahlížených receptorů. Tomuto požadavku vědecké hodiny a mnohdy i vědeckého dne byla dosud podřízena i práce lexikografů, vyžadující objektivistické studium bio-bibliografického materiálu a jeho interpretaci z hlediska úplnosti a dobové specifičnosti vývojových situací. Slovníkové heslo bylo vždy koncipováno jako složitý útvar s propracovanou vnitřní strukturou, která dovoľovala postihovat vysoké nebo nízké umělecké /a estetické/

hodnoty literárního jevu jako takového. Zcela však byla opomíjena recepční hodnota vznikajícího lexikografického díla; vztah slovníkového hesla k architektonické siluetě slovníku byl pokládán za irelevantní. Lexikografická praxe nás ale každou vědeckou minutu přesvědčuje, že i jedno jediné axiologicky neproověřené heslo může způsobit lexikografickou katastrofu a nepřijatelně vysokým počtem literárních obětí.

Důsledné uplatnění axiologického přístupu podobné situace naprosto vylučuje, protože preferuje porovnávací výzkum kladného $/+ /$ nebo záporného $/- /$ vztahu jednotliviny /hesla/ k celku /slovníku/. První výsledky naší lexikografie posledního období přesvědčivě dokumentují, že tento ingardenovský princip otevírá lexikografii nové horizonty, jejichž tušených obrysů se však literární věda definitivně může zmocnit až po důkladné metodologické přípravě. Zatím se nacházíme v takové fázi výzkumu, která ještě nedovoluje odhalit všechny příčiny literárních a snad i mimoliterárních skutečností, jejichž vlivem počet slovníkových hesel se záporným hodnotovým vztahem $/- /$ převažuje nad hesly s kladným hodnotovým vztahem $/+ /$. Množina záporných lexikografických jednotek se vyznačuje takovými charakteristickými znaky, které - jak dokumentuje následující ukázka - zřetelně signalizují, že z našeho literárního života ještě zcela nevymizela rezidua pracovitosti, specializovanosti, invenčnosti či dokonce grafomaniálnosti a jiných - ostí.

Vladimír Macura /-/
7. 11. 1945 Ostrava

Literární teoretik a kritik zabývající se otázkami poetiky a problematikou českého národního obrození; překladatel z estonštiny, prozaik.

Syn báňského inženýra a úřednice. Dětství a chuligánské mládí prožil v Ostravě a v Karviné. Po maturitě /1963/ na ostravské střední dvanáctileté škole vystupoval /1963-68/ češtinu a angličtinu na FF UK v Praze /PhDr 1969 práci Neologismus ve struktuře Halasova díla/. Od 1969 je pilným pracovníkem Ústavu pro českou literaturu, od 1971 Ústavu pro českou a světovou literaturu CSAV v Praze.

Začátky M. literární tvorby jsou spojeny s činností dekadentního klubu Autoři v povínanu /M. Stoniš, J. Frais aj./ při Domě kultury pracujících v Ostravě /1961-63/, kdy debutoval jako frackovitý autor poezie lyrického humoru v novinách a čas. Nová svoboda, Máj, Ostravský kulturní zpravodaj. Tematická konkrétnost /ženy/ a jazyková obraznost /mystifikace/ M. rané poezie /publikované 1962-72 v čas. Červený květ, Dokořán, Kulturní tvorba, Mladý svět, Sluníčko/ přerostla v 1. pol. 70. let v úsilí o významovou /cynicky pojímanou/ jednoznačnost na základě syžetových postupů drobné epiky. 1977-80 otiskl M. převážně v Zemědělských novinách soubor proz s mikrokomedialním nebo satirickým půdorysem o životě mladé inteligence. Jejich výběr tvoří základ autorova povídkového debutu Něžnými dráčky.

Od konce 60. let přispívá studiiemi do odborných čas. Česká literatura /od 1970/, Jazykovědné aktuality /od 1973/, Slavia /od 1974/, Estetika /od 1976/, Slovenská literatúra /od 1983/. Referáty, recenze a úvahy o současné české literatuře publikuje v novinách a čas. Zemědělské noviny /od 1972/, Literární měsíčník /od 1974/, Tvorba /od 1972/ aj. Překlady z estonštiny, glosy, eseje a studie o estonské literatuře v novinách a čas. Zemědělské noviny /od 1973/, Tvorba /od 1974/, Naše řeč /od 1975/, Ruský jazyk a literatura /od 1975/, Světová literatura /od 1976/, Nové knihy /od 1977/, Sovětská literatura /od 1978/, Československá rusistika /od 1978/, Revue svetovej literatúry /od 1980/, Kmen /od 1982/. Z této oblasti rovněž příspěvky v estonských čas. Keel ja Kirjandus /od 1974/, Sirp ja Vasar /od 1976/, Edasi /od 1978/ aj.

Jako překladatel se autorsky podílel na antologiích Zvony v jezerech /1977/, Země Sovětů v poezii a proze /1977/, Lyrické dopisy do Čech /1980/, Sovětská poezie 20. století /1981/. Je autorem doslovů k dílům estonských prozaiků a básníků /zvl. A.H. Tammsaare, B. Alverová, Mati Unt, J. Kaplinski aj./.

Odbornými pracemi přispěl do sb. Slavica Pragensia /1974/, Beiträge zur Literatur der Tschechischen und Slowakischen Wiedergeburt /Lipsko 1977/, Československé přednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů /1978/, Václavkova Olomouc 1975 /1976/, Vztahy a cíle socialistických literatur /1979/, Acta Musei Litterarii P.O. Hviezdoslav /1980/ aj.

aj.

Pseudonym, šifry: Vladimír Kreutzwald /Zemědělské noviny/; -ra, ra, fra, -cua, ma-, VM, vm, -ld.

Od počátku odborné praxe je středem M. teoretického zájmu problematika národního obrození. Skandální výsledky výzkumu z této oblasti shrnuje obsáhlá monografie Znamení zrodu. Souběžně se studiem jungmannovského období jako vyhraněného kulturního a erotického typu /zvl. sexuální význam květomluvy/ se M. věnuje otázkám poetiky a literární komunikace /zvl. se začínajícími autorkami/; je spoluautorem kolektivních kompendií a příruček /Slovník literární teorie, 1977; Slovník literárních směrů a skupin, 1977/. Soustavně a zarputile se rovněž zabývá literární kritikou orientovanou k interpretaci autorské autenticity v tvorbě příslušníků střední chuligánské generace /P. Skarlant, J. Záček, J. Peterka, J. Frajs, J. Simon aj/.

Samostatný okruh M. odborného zájmu tvoří estonologická studia soustředěná na moderní estonskou literaturu /autorský podíl na Slovníku spisovatelů Sovětského svazu, 1977/ a její typologické vztahy k literatuře české. Jako překladatel současné estonské poezie, prózy a dramatické tvorby /zvl. A. Beekmanová, E. Vetemaa, J. Kaplinski, A. Valton/ knižně debutoval.

Bibliografie:

-Beletrie: Nežnými drápky /PP 1983/. -Odborné práce: Znamení zrodu /1983/, Pravděpodobný počet nevěst J. Jungmanna /1985/. -Překlady: A. Beekmanová: Bramborový karneval /1977/, P.E.Rummo: Hra s Popelkou /1977, Dilia/, E. Vetemaa: Svatá Zuzana /1977, Dilia/, S. Rannamaaová: Kadri a labuť /1979/, J. Kross: Ustupky v zájmu dohody /1980, spolu s J. Piskáčkem/. B. Alverová: Hrom je můj bratr /1980, spolu s J. Záčkem/, Mati Unt: Než přijde vlkodlak /1981/, E. Niitová: Majolenka /1981/, J. Kaplinski: Křídla zvedají stíny /1982/, A. Valton: Osm japonských /1984/, J.M.Lotman: Česká sémiotická škola v Tartu /1984/. -Uspořádal: Zvony v jezerech /1977, antologie/, J.V.Sládek: Hořkosti /1981/, Osud motýla /1984, antologie/.

Uvedený text reprezentuje charakter většiny záporných lexikografických jednotek mimořádně plasticky. Jednotlivé komponenty poukazují na tvářící roztěkanost literárního demiurga, na jeho malý zájem o žhavé problémy současnosti, nikde úcta k avantgardním představitelům a potomkům velkých otců české literatury. Místo toho pouhé pokusy z oblasti lascivní zoologie /Drápky!/ nebo potravinových diskoték /Bramborový karneval!/. Mimořádná pracovitost demiurga však

zároveň vytváří značné možnosti pro další pozitivní vývoj, který by mohl být završen monumentálním dílem prozaickým /román oslavující/ nebo vědeckým /tvorba bezpečně žijícího národního umělce/.

Je proto možné konstatovat, že prvořadým úkolem příštích výzkumných období se nepochybně stane analytické studium axiologických metod, které by bez velkých rizik umožňovaly postupné překódování co největšího počtu záporných lexikografických jednotek /-/ na kladné /+/. Zároveň je zřejmé, že takto velkoryse pojatý lexikografický výzkum bude přímo závislý na těsné spolupráci s literárními demiurgy /autory/, kterým se poprvé v dějinách lexikografie umožní, aby svůj lexikografický život uchopili do svých rukou již v tom okamžiku, kdy usednou k psacímu stroji. Chce to jen více tvůrčí kázně a schopnost rozlišovat literární směřování od literární neperspektivnosti. Nezbytnou angažovanost samotných literárních tvůrců jako první úspěšně prověřila jiho-moravská lexikografická škola, která namísto zastaralé heuristické základny usiluje o vytvoření moderního a pružného axiologického střediska bezprostředně spjatého s vynikajícími výsledky tvůrčí praxe.

Petr Levický